

ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ, ПОРІВНЯЛЬНЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Піддосова Т.С.

викладач,

Херсонська державна морська академія

РЕМІНІСЦЕНЦІЯ ЯК ТИП ТЕКСТУ В СУЧАСНОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ

Ідея теорії інтертекстуальності полягає в тому, що текст не існує сам по собі, поза історичним і літературним контекстом, він не створюється з нічого. Кожен новостворений текст виникає на основі попередньо створених текстів. Це усвідомлена або неусвідомлена автором транспозиція одного (або кількох) тексту в інший, при якому семантика текстів-донорів переосмислюється, трансформується і створює своєрідний код семантики тексту-реципієнта. Взаємопроникнення текстів може наочно виражатися у творі або бути імпліцитним. Міжтекстові зв'язки можуть бути виявлені, навіть коли графічно ці зв'язки не виражені (як при цитаті), сам читач має знайти їх, відчутти неявний вплив іншого тексту.

Інтертекстуальність проявляється у використанні цитат, алюзій, ремінісценцій. Дослідженням ремінісценції займалися наступні вчені: Ю. Караулов, О. Селіванова, Н. Фатєєва, В. Халізеєв, Ю. Воронцова, С. Золотухіна, Т. Мелтасова, Н. Дорофєєва. Питання розбіжності поглядів вчених залишається злободенним, оскільки немає остаточної думки щодо визначення, типології та моделі функціонування ремінісценції в текстах сучасної літератури. Таким чином, недостатня вивченість проблеми цієї форми інтертекстуальності в сучасній лінгвістиці визначає актуальність теми дослідження.

Необхідно розмежовувати ремінісценцію і цитату. Проблема цитат, ремінісценції, інтертексту є в даний час однією з найпопулярніших. Аж до 1960-х років цитування не було предметом спеціального інтересу у вітчизняній науці. У той же час тема цитат підспудно присутня в цілому ряді робіт, присвячених проблемі художніх взаємозв'язків і впливів, у працях вітчизняних і зарубіжних компаративістів. Проте вчені досить рідко вживали саме слово «цитата» або «ремінісценція», воліючи говорити про запозичення, образних і сюжетно-тематичних переключках, впливах, натяках, полемічної інтерпретації мотиву. Як правило, проблема цитування зачіпалася дослідниками лише побічно, для вирішення конкретних завдань історико-літературного характеру, а слова «цитата», «ремінісценція», «алюзія» вживалися як службові поняття, що маркують факт наявності мистецьких зв'язків між тими чи іншими творами.

За В.С. Халізеєвим, цитата – це поширена форма ремінісценції [6, с. 253]. Виходячи з розуміння цього поняття в роботах М.Бахтіна, можна виділити наступні онтологічні ознаки цитати: двоплановість (цитата належить двом текстам), в одному тексті вона – репрезентант іншого); буквальність (адресант цитатного слова – певний мовний суб'єкт); дискретність (визначається зміною мовних суб'єктів при цитуванні).

«Буквальність» цитати корелює з поняттями «точності/неточності» цитування. У літературознавчих визначеннях цитати «точність» цитування розуміється як буквально, дослівне відтворення фрагмента чужого висловлювання: цитата – дослівний витяг з якого-небудь тексту або точно приведені чий-небудь слова.

Критерій «точності/ неточності» співвіднесений з поняттям «тотожності» варіантів, на основі чого реконструюється єдиний цитатний інваріант. Точність цитування в літературознавчих дослідженнях корелює з «впізнаваністю». В.С. Халізов вважає, що потрібно лише, щоб читач впізнав фрагмент, незалежно від ступеня точності його відтворення, як чужий. Тільки в цьому випадку у нього виникнуть асоціації, які і збагатять авторський текст смислами тексту-джерела.

У наукових дослідженнях критерієм «точності» цитування надається вирішальне значення при розрізненні цитати і ремінісценції. При широкому розумінні «цитатності», де цитата і ремінісценція НЕ розмежовуються як окремі поняття, і точність цитування визнається факультативною ознакою. Там, де критерій «точності» покладений в основу класифікації різних форм цитування, цитата визначається як точне відтворення якогось фрагмента чужого тексту, а ремінісценція – як не буквально відтворення, мимовільне або навмисне, чужих структур, слів, які наводять на спогади про інший твір [6, с. 253].

Останнім часом дослідницький інтерес до алузії та ремінісценції зріс у зв'язку із увагою до неявних способів передачі інформації в тексті. Прояви алузії та ремінісценції вивчаються на всіх мовних рівнях, їх аналізують як засоби додаткового, імпліцитного смислу. Зокрема, ремінісценцію розглядають як свідоме застосування прийому інтертекстуальності, використання у новому тексті елементів іншого тексту. Ремінісценції мають не лише лексичний вияв, а й у використанні ритміки, стилістичних прийомів, синтаксичної моделі речень – всього, що складає стиль текста-джерела. Алузії визначають як ширше поняття, що вводить у текст асоціації подій, фактів. У випадках використання алузії та ремінісценції елементи прецедентного тексту стають вузлами скріплення семантико-композиційної структури нового тексту [5, с. 129]. При використанні трансформованих цитат предикація запозиченого елемента створюється заново.

Тут варто детальніше зупинитися на розмежуванні алузії та ремінісценції, адже досі ці поняття часто взаємозамінні. Справді алузія – це натяк, але не обов'язково на подію, а може бути й на твір. Головне, що це – відсилання, не так посилання, як відсилання, як правило лаконічне, до певного джерела чи явища. Натомість під ремінісценцією розуміється усвідомлене чи неусвідомлене відтворення письменником знайомої фразової чи образної конструкції з іншого художнього твору.

Говорячи про алузію як різновид ремінісценції, В.С. Халізов стверджує, що «прості згадки творів та їх творців укупі з їх оцінними характеристиками» [6, с. 253] могли б відноситися до алузій, яби не згадка про оцінні характеристики, які не є обов'язковими для алузій і навіть їм протипоказані, так як алузія – натяк. Слово «ремінісценція» має латинське коріння і несе у своїй основі значення спогаду, пригадування, нагадування, загалом – все, що пов'язано з пам'яттю людини, а точніше діями, які вона виконує.

Ремінісценцію, як форму інтертекстуальності, в науковій літературі визначено як відчутний у літературному творі відгомін іншого літературного твору, що виявляється у подібності композиції, стилістики, фразеології тощо. Це – авторське нагадування читачеві про більш ранні літературні факти та їх текстові компоненти.

За своєю функцією, літературною суттю ремінісценція подібна до стилізації та алузії, однак, на відміну від них, вона неусвідомлена автором і виникає внаслідок сильного впливу на нього творів інших письменників [2, с. 138]. Якщо ж ремінісценція є результатом авторської інтенції (свідомого використання), то в такому випадку вона розрахована на спільну текстову парадигму та асоціативне сприйняття реципієнтом. Таким чином, ремінісценція – це усвідомлене чи неусвідомлене відтворення письменником знайомої фразової чи образної конструкції з іншого художнього твору. Безумовно, ідентифікувати ремінісценцію у тексті, орієнтуючись на її неусвідомлене використання, важко.

Є.Н. Золотухіна наділяє ремінісценцію наступними змістовними характеристиками: 1) спогад про художній образ, творі або запозичення автором (частіше несвідоме) художнього образу або певних елементів «чужого» твору; 2) стилістичний прийом, що включає в себе нагадування окремих елементів творів художньої літератури, історичних і культурних подій, імен видатних людей, здійснених за допомогою настільки трансформованої конструкції, що відсилання до тексту-першоджерела виявляється ускладненим; 3) буквально або близьке до буквального відтворення певного фрагмента одного тексту в іншому; 4) поняття, що входить в поняття «алузія» і перебуває на його периферії; «спонтанна/мимовільна» алузія, повністю залежна тільки від пам'яті та асоціацій реципієнта [3, с. 44-46].

Н.А. Фатеева розуміє під ремінісценцією відсилання не до тексту, а до події з життя іншого автора, яке, безумовно, легко впізнається [5, с. 121-134]. За Т.М. Мелтасовою, ремінісценція – використання зміненого і незміненого «чужого» літературного тексту, як прозового, так і поетичного [4]. А.П. Грачов визначає ремінісценції як ідейно-естетичні асоціації, а з погляду Ю.А. Воронцової, це – буквально або близьке до буквального відтворення фрагмента одного тексту в іншому [1].

Отже, можна виділити два основних підходи до розуміння поняття ремінісценція: одні науковці (В.С. Халізов, Н.І. Дорофєєва, А.П. Квятковський) розглядають це поняття за ознакою свідомого чи несвідомого включення фрагмента у текст, інші (Т.С. Мелтасова, Ю.А. Воронцова, С.А. Атаманова) вважають, що це – відтворення саме іншого тексту (фразової чи образної конструкції). Проведене дослідження дозволило зробити наступний висновок: ремінісценція – це несвідоме включення в текст фрагментів чужого тексту, іноді дещо видозміненого, без згадування його назви і автора.

Список використаних джерел:

1. Воронцова Ю.А. Ремінісценція в текстах современных средств массовой информации: авт. дис. ... канд. филол. наук [Електронний ресурс] / Ю.А. Воронцова. – Белгород. – 2004. – Режим доступа: dslib.net>...v-tekstah-sovremennyh-sredstv-massovoj...
2. Дорофєєва Н.І. Словник-довідник з зарубіжної літератури / Н.І. Дорофєєва – Харків: Світ дитинства, 2000. – 192 с.
3. Золотухіна Е.Н. Интертекстуальность в современном русском языке / Е.Н. Золотухіна // Наш язык. – 2008. – № 5. – С. 44-46.
4. Мелтасова Т.М. Интертекстуальность, ремінісценции и авторские маски в романе Н.Г. Чернышевского «Повести в повести»: авт. дис. ... канд. филол. наук [Електронний ресурс] / Т.М. Мелтасова. – Саратов. – 2006. – Режим доступа: dslib.net>...intertekstualnost-reminscencii...maski...
5. Фатеева Н.А. Интертекст в мире текстов: Контрапункт интертекстуальности / Н.А. Фатеева. – М.: Комкинг, 2006. – 280 с.
6. Халізов В.Е. Теория литературы / В.Е. Халізов. – М., 1999. – 253 с.